

Piotr Chorbot

Współczesne ekstremizmy. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie,
Wiesław Pływaczewski, Paweł Lubiewski (red.)¹

Książka *Współczesne ekstremizmy. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie* jest pracą zbiorową pracowników naukowych i przedstawicieli organów ścigania oscylujących wokół różnych dziedzin i kierunków zainteresowań badawczych. Opracowanie zawiera elementy kryminologii, prawa karnego, procesu karnego, a więc szeroko rozumianych nauk penalnych. Jest to z pewnością pierwsza tego typu praca na polskim rynku. Jej adresatami są m.in. funkcjonariusze Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Policji, Straży Granicznej, Centralnego Biura Śledczego Policji oraz prokuratorzy i sędziowie. Zainteresuje ona również pracowników instytucji finansowych, administracji rządowej i samorządowej. Z opracowania skorzystają także przedstawiciele nauki oraz studenci (szczególnie kierunków prawniczych, z zakresu prawa karnego i kryminologii, a także kierunków związanych z bezpieczeństwem narodowym i wewnętrznym).

Temat niniejszego opracowania jest niezwykle ważny z punktu widzenia ostatnich wydarzeń na wschodzie Europy. Autorzy opracowania wybrali temat, który nie został dotychczas kompleksowo opisany w literaturze przedmiotu. Niewątpliwie należy przyznać, że problematyka ekstremizmów wymaga pogłębionej refleksji naukowej, zainteresowania służb publicznych oraz szerokiej dyskusji społecznej. Warto dodać, że recenzowane opracowanie jest zwieńczeniem ogólnopolskiej konferencji naukowej pt. „Współczesne ekstremizmy – geneza, przejawy, przeciwdziałanie” zorganizowanej przez Katedrę Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz Delegaturę Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Olsztynie, która odbyła się 5 grudnia 2013 r. w Centrum Konferencyjnym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Jak wskazują autorzy, jednym z powodów, który skłonił do zorganizowania tego spotkania była niepokojąco wzrastająca dynamika tzw. przestępstw z nienawiści, recenzowana publikacja zaś stanowi kontynuację dyskusji zainicjowanej podczas tego wydarzenia.

Niewątpliwie cennym walorem książki jest bogaty wykaz literatury, której dobór, z uwagi na złożoność opisanych zjawisk i problemów, nie był łatwy. Każdy rozdział opracowania jest inny pod względem merytorycznym i stanowi kompleksowe ujęcie omawianego w nim zagadnienia. W poszczególnych rozdziałach odnajdziemy niejednokrotnie elementy empiryczne, interesujące komentarze odautorskie oraz wnioski de lege ferenda, a także ewentualne propozycje dalszych rozważań w danej problematyce. Podział tematyczny jest zgodny z przyjętym tytułem opracowania, ponieważ w wielu rozdziałach znajdziemy podrozdziały tematyczne odnoszące się do genezy, przejawów oraz możliwości przeciwdziałania ekstremizmom. Wprawdzie niektóre z rozdziałów ta-

¹ Olsztyn 2014, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 182 s.

kiego podziału nie mają, ale zauważono, że wynika to z przedmiotu opracowania, który np. w przypadku wykładni przepisów trudno byłoby ująć autorowi w zaproponowane przez redaktorów ramy.

Książka zawiera 14 rozdziałów. W pierwszym z nich, przygotowanym przez W. Jarocho, zatytułowanym *Współczesne ekstremizmy – etiologia i przeciwdziałanie*, odnajdziemy wyjaśnienie podstawowych terminów związanych z problematyką ekstremizmów, które zostały szczegółowo opisane przez W. Jarocho. Rozdział ten zawiera również rozważania na temat motywacji poszczególnych grup ekstremistycznych, które zostały usystematyzowane i szczegółowo wyjaśnione. Wskazano podstawowe przepisy prawa karnego, które odnoszą się do kryminalizacji indywidualnych zachowań w aspekcie antysemityzmu, ksenofobii i homofonii, nawoływania do nienawiści lub agresji na tle rasowym, kulturowym, czy wyznaniowym. Następnie autor odniósł się do etiologii problematyki ekstremizmów, która w jego ocenie wyraża się jako zjawisko społeczne, dostatecznie zdiagnozowane na gruncie socjologicznym i psychologicznym. Następnie autor przechodzi do zagadnień kryminologicznych odwołując się do teorii socjologicznych R. Mertona, E. Sutherlanda, czy E. Durkheima. W jego ocenie najczęstszymi przyczynami konfliktów i nienawiści są różnice kulturowe, szczególnie religijne. Ponadto dokonano analizy struktury etnicznej i wyznaniowej emigrantów w związku z dynamicznie przebiegającymi procesami migracyjnymi, co niewątpliwie należy uznać za walor tej części opracowania.

Drugi rozdział opracowania, *Między demokratyzacją a radykalizacją. Europejski ekstremizm polityczny – wybrane zagadnienia*, autorstwa S. Buczyńskiego i S. Bobińskiego, jest spojrzeniem na europejski ekstremizm polityczny przez pryzmat demokratyzacji i radykalizacji. Autorzy zaliczają radykalizację postaw politycznych do najistotniejszych zagrożeń dla europejskiej przestrzeni bezpieczeństwa, a swoją tezę uzasadniają poprzez prezentację procesu radykalizacji i demokratyzacji ugrupowań politycznych na przykładzie „Sinn Féin”, irlandzkiej partii politycznej stworzonej przez katolickich nacjonalistów (s. 33).

Rozdział III *Ekstremizm a przestępczość stadionowa – wzajemne oddziaływania*, napisany przez P. Chlebowicza, to próba przedstawienia tych elementów przestępczości stadionowej, które cechuje ekstremistyczny charakter. Autor trafnie podaje, że widać rosnącą tendencję do polityzacji tego zjawiska. Coraz czynniejszy udział kibiców w rozmaitych wydarzeniach politycznych i posługiwanie się przez nich symboliką narodową wywołuje dążenia niektórych polityków do prób zarządzania emocjami tych środowisk. Autor w swoich rozważaniach dotyka problemu relacji między ekstremizmem a przestępczością stadionową na płaszczyźnie powiązań osobowych, ideologii i struktur organizacyjnych, a także wspomina o roli Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego jako organu obowiązanego do zwalczania przestępczości ekstremistycznej (s. 49–50).

Rozdział IV *Akty ekstremizmu na polskich i europejskich stadionach piłkarskich*, autorstwa Justyny Jurczak, nawiązuje treścią do rozdziału III, opisuje jednak problem z innej perspektywy, rozważania są bowiem oparte na badaniach incydentów motywowanych nienawiścią, zarejestrowanych przez Stowarzyszenie „Nigdy Więcej” w okresie od 1987 r. do 2012 r. Autorka podkreśla, że część futbolowych pseudokibiców formalnie identyfikuje się z określonym ruchem lub organizacją ekstremistyczną. Jednocześnie zauważa, iż liczne organizacje wykorzystują stadiony nie tylko jako obszar politycznej agitacji i arenę propagowania określonych treści, ale również jako miejsce rekrutacji nowych członków.

Rozdział V A. Świerczewskiej-Gąsiorowskiej nosi tytuł *Prawne aspekty przestępstw z nienawiści*. Autorka skupia się na tym, w jaki sposób w polskim porządku prawnym penalizuje się poszczególne czyny i opisuje poszczególne z nich. W artykule zawarto definicję „przestępstw z nienawiści”, a także szeroko zwrócono uwagę na statystykę tej przestępczości na przykładzie Stanów Zjednoczonych.

Kolejny rozdział VI, pt. *Przestępstwa z nienawiści w świetle teorii i praktyki orzeczniczej*, napisany przez M. Dudę, charakteryzuje przestępstwa z nienawiści z perspektywy teorii i praktyki orzeczniczej. Autor analizuje etiologię oraz fenomenologię tych przestępstw. Interesująco opisuje także kluczowe elementy tej przestępczości, mianowicie: hasła, symbole, czy gesty, które niewątpliwie stanowią pewną specyficzną formę mowy nienawiści.

Następny, VII rozdział pt. *Mowa nienawiści w cyberprzestrzeni*, autorstwa A. Lewkowicz, dotyczy problematyki, która ma szczególne znaczenie we współczesnym postrzeganiu ekstremizmów, ponieważ odnosi się do mowy nienawiści w cyberprzestrzeni. Autorka na poszczególnych przykładach opisuje sposób działania ugrupowań neonazistowskich lub faszystowskich. W artykule podkreśla się, że Internet jest wykorzystywany do nawoływania do nienawiści, pozyskiwania nowych zwolenników działalności związanej z rasizmem, ksenofobią oraz grupami ekstremistycznymi, a niektóre przekazy są skierowane do osób małoletnich. Słusznie stwierdzono, że skala tego typu procederów ciągle rośnie, a sprawcy, ze względu na możliwość ukrycia swojej tożsamości, unikają odpowiedzialności za swoją działalność.

Kolejna część niniejszego opracowania, pt. *Wykładnia przepisów art. 256 kk – kilka uwag praktycznych* T. Plaszczyka, stanowi cenną wiedzę dla praktyków. Autor dokonał bowiem wykładni przepisów art. 256 kk w zestawieniu z zadaniami, które jest obowiązana realizować Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Z treści tego rozdziału wynika potrzeba prowadzenia śledztw w sprawach z art. 256 kk przez jednostki organizacyjne ABW. W rozważaniach skupiono się na tych elementach przepisów, które zdaniem autora są problematyczne i wymagają pogłębionej refleksji.

W IX rozdziale poruszono kwestie *Procesowych aspektów dowodzenia w sprawach o czyny związane ze zjawiskiem ekstremizmu z perspektywy Policji*. Autorka tego rozdziału A. Choromańska wnikliwie analizuje statystyki policyjne, które w jej ocenie mogą co najmniej zastanawiać, gdyż liczby wyrażone w analizowanej statystyce nie są adekwatne do stanu zagrożenia zjawiskiem ekstremizmu, nie przystają do rzeczywistości, zwłaszcza tej kreowanej przez media. Autorka stwierdza, że podejmowanie czynności procesowych w korelacji do przedstawionych danych statystycznych w sprawach o czyny związane z ekstremizmem stanowi nie lada wyzwanie dla wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania, w tym naturalnie dla funkcjonariuszy Policji. W jej ocenie, aby skutecznie prowadzić postępowania w tym zakresie niezbędna jest właściwa reakcja na przestępstwo i stosowne pierwsze czynności dokonane na miejscu zdarzenia. W dalszej części tego rozdziału dokonano przeglądu wybranych czynności procesowych, z punktu widzenia autorki najbardziej skutecznych i efektywnych w procesie dowodzenia w sprawach dotyczących ekstremizmu.

Rozdział X, zatytułowany *Gangi motocyklowe – konglomerat motocyklowych pasji, skrajnej ideologii i przestępczości* W. Pływaczewskiego omawia problematykę gangów motocyklowych jako konglomeratu motocyklowych pasji, skrajnej ideologii i przestępczości. Autor rozpoczyna swoje rozważania od interesującego rysu historycznego. Następnie opisuje wydarzenia z Hollister, tj. incydenty, do których doszło podczas

złotu zorganizowanego przez Stowarzyszenie Amerykańskiego Motocyklisty (American Motocyclist Association – AMA), polegające na wydaleniu z zawodów motocyklistów, którzy nie byli członkami AMA. W tym aspekcie podkreślono, że idea spotkań przetrwała i przyciąga 100 tys. osób zrzeszonych w ramach tego stowarzyszenia, spotkania są jednak wykorzystywane również przez członków niektórych klubów do inicjowania przestępczych porozumień, czy też do działań typowo konfrontacyjnych. Kolejna część niniejszego rozdziału jest poświęcona rozmieszczeniu geograficznemu współczesnych gangów motocyklowych. Z jej treści dowiemy się, że głównym obszarem aktywności tego rodzaju gangów są Stany Zjednoczone. Poszczególne kluby motocyklowe są również zakładane w innych państwach. Autor scharakteryzował także strukturę gangu motocyklowego (przyjmując za wzorcową strukturę organizacji Hells Angels Motorcycle Club) oraz ideologię i symbolikę gangów motocyklowych. W dalszej części rozdziału W. Pływaczewski skupił się na europejskim gruncie, który uważa za podatny do rozwoju przestępczej działalności gangów motocyklowych, postuluje na koniec potrzebę zintensyfikowania policyjnych działań rozpoznawczo-operacyjnych oraz wdrażania specjalistycznych programów profilaktycznych w zakresie przestępczości związanej z gangami motocyklowymi.

Z treści rozdziału XI pt. *Nieletni wobec ugrupowań ekstremistycznych o charakterze prawniczym – wybrane problemy* autorstwa M. Kotowskiej uzyskamy wiedzę kryminologiczną, uzupełnioną o elementy socjologiczne. Rozdział ten stanowi spojrzenie na nieletniego jako fenomen kulturowy z właściwymi dla tej kategorii wiekowej komponentami psychofizycznymi i społecznymi (s. 134).

Rozdział XII, napisany przez K. Frąckowiaka, zatytułowany *Współczesne piractwo somalijskie jako przejaw ekstremizmu islamskiego – etiologia, fenomenologia i przeciwdziałanie* stanowi wielowymiarowe spojrzenie na ekstremizm w postaci piractwa somalijskiego. Autor opisuje to zjawisko na kilku płaszczyznach: geograficznej, politycznej, społecznej, ekonomicznej, a także religijnej. Z treści rozdziału dowiadujemy się, że współpraca międzynarodowa jest kluczowa do osiągnięcia sukcesu w zwalczaniu tego procederu. Konieczne jest zbadanie zjawiska piractwa, szczególnie istotny jest w tym kontekście dobór odpowiednich środków w celu zwalczania tego typu przestępczości (autorzy jako przykład przywołują akcję przeprowadzoną przez państwa Unii Europejskiej z użyciem licznych okrętów i samolotów wojennych, s. 150). Ciekawie zostały również opisane zależności między piratami a ekstremistyczną islamską organizacją Al-Shabaab.

Celem przedostatniego rozdziału XIII E. Czajkowskiej *Wandalizm dzieł sztuki jako wizualny przejaw mowy nienawiści na przykładzie województwa podlaskiego*, jest podkreślenie wielokulturowej roli tego regionu. Żyją tam m.in. katolicy, prawosławni, muzułmanie, a także Białorusini, Litwini, Rosjanie czy Ukraińcy. Autorka stypizowała akty wandalizmu dokonane na Podlasiu, wyróżniając wandalizm: zaborczy, taktyczny, ideologiczny, mściwy, zabawowy i złośliwy. Za dominujący uznała typ, który ma podłoże ideologiczne. Swoje rozważania oparła na licznych przykładach, szkoda, że głównie są one przytoczeniem informacji zaczerpniętych z internetu. Praca miałaby większą wartość, gdyby dokonano badania akt spraw w sądzie albo prokuraturze. Autorka nie ustrzegła się także błędu, pisząc: *Ponadto problem jest lekceważony, jak zostało wcześniej wspomniane. Przykładem może być umorzenie śledztwa dotyczącego swastyki namalowanej na transformatorze. Prokuratura Rejonowa Białystok-Północ odmówiła wszczęcia dochodzenia uzasadniając, iż swastyka to powszechny w Azji symbol szczęścia* (s. 153). Lektura tych zdań nie daje czytelnikowi odpowiedzi na pytanie, czy umorzono śledztwo, czy odmówiono wszczęcia dochodzenia.

Ostatni rozdział XIV S. Buczyńskiego pt. *Finansowanie organizacji ekstremistycznych na przykładzie funkcjonowania rynku towarów podrabianych* dotyczy finansowania organizacji ekstremistycznych na przykładzie funkcjonowania rynku towarów podrabianych i odnosi się do sprzedaży, dystrybucji i wytwarzania produktów podrabianych, które w ocenie autora uderzają w gospodarkę poprzez obniżenie wpływów podatkowych i celnych, a także powodują zmniejszenie inwestycji i poziomu zatrudnienia. Autor stwierdza, iż funkcjonowanie rynku towarów podrabianych należy zaliczyć do najbardziej destruktywnych patologii światowej gospodarki. Niewątpliwie słusznie zauważa się w tym rozdziale, że wiele grup ekstremistycznych oraz terrorystycznych zmienia obszar swojego działania, odchodząc od przestępstw związanych ze stosowaniem przemocy do typowych przestępstw gospodarczych.

Z dużym zadowoleniem należy przyjąć opracowanie przygotowane przez W. Pływaczewskiego oraz P. Lubiewskiego, naukowców i praktyków. Poczynili oni starania, aby tak trudny do opisania temat został sfinalizowany w postaci wieloautorskiej monografii, która w sposób komplementarny, oparty na wnikliwej analizie praktyki i z odpowiednim wykorzystaniem warsztatu naukowego przedstawia niełatwą problematykę ekstremizmów. Po dokonanej lekturze niniejszego opracowania mam wrażenie, że modus operandi ugrupowań ekstremistycznych jest niezwykle złożone i może utrudniać rozpoznawanie, wykrywanie i ściganie poszczególnych czynów zabronionych. Brak opracowań, które mogą przybliżyć niuanse związane z przestępstwami o tym charakterze, a także szkoleń i konferencji skierowanych do praktyków może powodować i z pewnością powoduje problemy natury procesowej.

Wypada również wspomnieć, że wiele uczelni coraz częściej otwiera kierunki studiów związane z bezpieczeństwem narodowym, publicznym, czy też bezpieczeństwem wewnętrznym. W tym względzie recenzowana książka bezsprzecznie wpisuje się w literaturę, którą należałoby wyklądać.

Kolejną zaletą publikacji jest to, że nie opisuje ona jedynie samych mechanizmów, ale kompleksowo opisuje dane zjawisko, wprowadzając czytelnika w temat poprzez historyczne aspekty, przyczyny i fenomenologię zjawiska, proponując również środki niezbędne do przeciwdziałania aktywności o charakterze ekstremistycznym.

Recenzowana książka ujmuje problematykę ekstremizmów w sposób wielostronny, nacechowany głęboką znajomością tematu. Jest oparta na bogatej praktyce i badaniach niektórych autorów i w ocenie recenzenta ma szansę stać się niezwykle cenną pozycją, o dużych walorach naukowych i dydaktycznych, jak również pomocnym narzędziem dla wielu grup zawodowych i wszystkich tych, którzy są zaangażowani w proces zwalczania i przeciwdziałania przestępczości zorganizowanej o charakterze ekstremistycznym.